

FUNKSIONAL YONDASHUV ASOSIDA IKKINCHI CHET TILINI O'QITISHNING NAZARIY-METODIK ASOSLARI

Shukurova Gulshan

*Master's Degree student at the University
of exact and social sciences*

Supervisor: Muxamedova X.E

Senior teacher: UzSWLU

E-mail address: glshnshkrv@gmail.com

Annotatsiya: *Ushbu maqolada ikkinchi chet tilini o'qitishda funksional yondashuvning nazariy asoslari, metodik tamoyillari hamda amaliy ahamiyati yoritiladi. Funksional yondashuvning kommunikativ kompetensiyani shakllantirishdagi o'rni, til birliklarining nutqiy vazifalar asosida o'rgatilishi, shuningdek, zamonaviy ta'lim jarayonida mazkur yondashuvning samaradorligi ilmiy jihatdan tahlil qilinadi. Maqolada ikkinchi chet tilini o'qitishda funksional yondashuv asosida darslarni tashkil etish usullari, mashq va topshiriqlar tizimi, pedagogik texnologiyalar hamda metodik tavsiyalar beriladi.*

Kalit so'zlar: *funksional yondashuv, ikkinchi chet tili, kommunikativ kompetensiya, nutqiy faoliyat, til funksiyalari, chet tilini o'qitish metodikasi.*

Kirish

Bugungi globallashuv va axborotlashuv davrida chet tillarini o'rganish ijtimoiy zaruratga aylanib bormoqda. Ayniqsa, ikkinchi chet tilini o'rganish shaxsning kasbiy, madaniy va kommunikativ imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytiradi. Zamonaviy ta'lim tizimida chet tillarini o'qitishda faqat grammatik bilimlarni shakllantirish emas, balki o'quvchilarning real kommunikativ ehtiyojlarini qondirish muhim vazifa hisoblanadi.

An'anaviy grammatik-tarjima va strukturaviy yondashuvlar tilni ko'proq tizim sifatida o'rgatishga yo'naltirilgan bo'lsa, zamonaviy metodikada

kommunikativ, kognitiv va funksional yondashuvlar ustuvor ahamiyat kasb etmoqda. Ushbu yondashuvlar orasida funksional yondashuv tilni nutqiy faoliyat bilan uzviy bog'liq holda o'rganishga asoslanadi.

Funksional yondashuv ikkinchi chet tilini o'qitishda til birliklarini ularning kommunikativ vazifalari, ijtimoiy kontekstdagi qo'llanilishi va pragmatik ma'nosi asosida o'zlashtirishni ta'minlaydi. Bu esa o'quvchilarning tilni real hayotiy vaziyatlarda samarali qo'llashiga xizmat qiladi.

Funksional yondashuv tushunchasi va uning lingvistik asoslari

Funksional yondashuv tilshunoslikda XX asrning ikkinchi yarmida shakllangan bo'lib, u tilni kommunikativ ehtiyojlarni qondiruvchi ijtimoiy hodisa sifatida talqin etadi. Mazkur yondashuv vakillari (M. Halliday, D. Hymes va boshqalar) til birliklarining strukturaviy shaklidan ko'ra, ularning nutqdagi vazifasi va kommunikativ ahamiyatiga ustuvorlik beradilar.

M. Halliday tomonidan ishlab chiqilgan funksional grammatika nazariyasiga ko'ra, til quyidagi asosiy funksiyalarni bajaradi:

- ideatsion funksiya (axborot berish);
- interpersonal funksiya (muloqotni tashkil etish);
- matniy funksiya (nutqning izchilligini ta'minlash).

Mazkur funksiyalar ikkinchi chet tilini o'qitishda muhim metodik asos bo'lib xizmat qiladi. Chunki o'quvchi til birliklarini aynan shu funksiyalar orqali real nutqiy faoliyatda qo'llashni o'rganadi.

Ikkinchi chet tilini o'qitishning o'ziga xos xususiyatlari

Ikkinchi chet tilini o'rganish jarayoni birinchi chet tilini o'rganishdan qator jihatlari bilan farqlanadi. Avvalo, o'quvchi allaqachon muayyan til tajribasiga ega bo'ladi. Bu tajriba ijobiy interferensiya orqali o'rganishni yengillashtirishi yoki salbiy interferensiya sababli qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin.

Funksional yondashuv aynan ushbu holatni inobatga olib, o'quvchining mavjud lingvistik bilimlaridan samarali foydalanishni nazarda tutadi. Ikkinchi chet tilini o'qitishda:

- nutqiy vaziyatlar birinchi chet tili bilan qiyosiy asosda tushuntiriladi;
- kommunikativ maqsadlar aniq belgilanadi;
- til birliklari real muloqot ehtiyojlariga mos holda tanlanadi.

Bu esa o'quvchining ikkinchi chet tilini tezroq va samaraliroq o'zlashtirishiga yordam beradi.

Funksional yondashuvning metodik tamoyillari

Ikkinchi chet tilini funksional yondashuv asosida o'qitish quyidagi metodik tamoyillarga asoslanadi:

1. **Kommunikativlik tamoyili.** Til o'rganish jarayoni real muloqotga yo'naltiriladi.
2. **Nutqiy vaziyatga yo'naltirilganlik.** Til birliklari ma'lum vaziyat va kontekst doirasida o'rgatiladi.
3. **Integratsiyalashgan nutqiy faoliyat.** Tinglab tushunish, gapirish, o'qish va yozish bir-biri bilan uzviy bog'liq holda rivojlantiriladi.
4. **Funksional-semantik yondashuv.** Grammatik shakllar ularning nutqiy vazifasi orqali tushuntiriladi.

Mazkur tamoyillar ikkinchi chet tilini o'qitishda o'quvchilarning faolligini oshiradi va ta'lim jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Funksional yondashuv asosida darslarni tashkil etish

Funksional yondashuv asosida tashkil etilgan darslarda o'qituvchi bilim beruvchi emas, balki yo'naltiruvchi va tashkilotchi rolini bajaradi. Dars jarayonida quyidagi metodlardan keng foydalaniladi:

- rolli o'yinlar;
- dialog va poliloglar;
- muammoli vaziyatlar;
- loyiha va taqdimot ishlari.

Masalan, ikkinchi chet tilida "kundalik muloqot", "rasmiy murojaat", "kasbiy suhbat" kabi vaziyatlarni modellashtirish o'quvchilarning funksional kompetensiyasini rivojlantiradi.

Mashq va topshiriqlar tizimi

Funksional yondashuv asosida ishlab chiqilgan mashqlar quyidagi xususiyatlarga ega bo'ladi:

- kommunikativ maqsadga yo'naltirilgan;
- real hayotiy vaziyatlarga yaqin;
- o'quvchining mustaqil fikrlashini rivojlantiruvchi.

Bunday mashqlar o'quvchilarning nafaqat til bilimlarini, balki nutqiy malakalarini ham rivojlantiradi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalar va funksional yondashuv

Zamonaviy ta'limda axborot-kommunikatsiya texnologiyalari funksional yondashuvni amalga oshirishda muhim vosita hisoblanadi. Multimedia, onlayn platformalar, interaktiv dasturlar ikkinchi chet tilini o'rganishda kommunikativ muhit yaratishga xizmat qiladi.

Masalan, virtual muloqot, video-dialoglar va onlayn munozaralar o'quvchilarning real nutqiy faoliyatini faollashtiradi.

Funksional yondashuvning afzalliklari va muammolari

Funksional yondashuvning asosiy afzalliklari quyidagilardan iborat:

- kommunikativ kompetensiyaning tez shakllanishi;
- o'quvchilarning motivatsiyasining oshishi;
- tilning amaliy qo'llanilishiga yo'naltirilganlik.

Shu bilan birga, mazkur yondashuvni amalga oshirishda o'qituvchidan yuqori metodik tayyorgarlik va ijodiy yondashuv talab etiladi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, funksional yondashuv ikkinchi chet tilini o'qitishda eng samarali va istiqbolli metodik yo'nalishlardan biri hisoblanadi. Ushbu yondashuv til birliklarini ularning kommunikativ vazifalari asosida o'rgatish orqali o'quvchilarda mustahkam nutqiy va kommunikativ kompetensiyaning shakllantiradi. Natijada o'quvchilar ikkinchi chet tilini real hayotiy vaziyatlarda erkin va samarali qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Halliday M.A.K. *Language as Social Semiotic*. — London, 1978.
2. Richards J.C., Rodgers T.S. *Approaches and Methods in Language Teaching*. — Cambridge, 2001.
3. Jalolov J. *Chet tillarini o'qitish metodikasi*. — Toshkent, 2012.
4. Mahmudov N. *Til va nutq masalalari*. — Toshkent, 2015.